

DE RESULTATEN VAN HET RINGEN VAN 2.411 TURELUURKUIKENS IN FRYSLÂN EN NOORD-HOLLAND IN DE PERIODE 1986-2000

Cornelis Bil

Op 30 mei 1986 startte de auteur van de onderstaande bijdrage met het gericht ringen van tureluurkuikens. In verschillende delen van Fryslân en Noord-Holland werden tot en met 2000 maar liefst 2.411 kuikens geringd. Deze bijdrage doet verslag van 15 jaar ringwerk. Er gaat aandacht uit naar de vastgestelde lichaamsmaten en de terugmeldingen. Daarnaast worden gegevens omtrent plaatstrouw van Tureluurs gepresenteerd. Het artikel verscheen eerder in 'Steltlopers' (Bil 1999), het tijdschrift van de Nederlandse Steltloper Werkgroep en is speciaal voor dit Twirre-themanummer geactualiseerd.

Drie geringde tureluurkuikens (Earnewâld 1987)

foto: Siebe Rekker

ONDERZOEKSGBIED

Het veldwerk in Fryslân vond vooral plaats tussen Leeuwarden-Dokkum-Buitenpost-Drachten-Leeuwarden. Dit gebied bestaat uit een mozaïek van klei-, veen- en zandgraslanden en is rijk aan tureluurbiotopen. Het overgrote deel van de kuikens werd geringd op intensief gebruikt grasland. De rest werd geringd in Relatienotaterreinen en aan de randen van natuurreservaten. Incidenteel werden broedgebieden in de zuid-westhoek van Fryslân bezocht.

In Noord-Holland (na Fryslân de provincie met het grootste aantal broedparen van de Tureluur) werd Wieringen als vaste ringplaats gekozen. Dit voormalige eiland is kleinschalig van karakter en kent op sommige plekken nog een zout milieu. De kuikens werden daar zowel geringd op normaal boerenland als op percelen met Staatsbosbeheerovereenkomsten. Volgens een opgave van de vogelwerkgroep Wierhaven herbergde Wieringen rond 1990 circa 200 tureluurparen. In sommige jaren werden kleine aantallen kuikens gevangen in een aangrenzend deel van de Wieringer

meer en in de Vereenigde Pettumer- en Hargerpolder.

METHODE

Bijna alle kuikens werden met een kijker vanuit een auto opgespoord. Langzaam rijdend over rustige polderweggetjes en onverharde paden werd op beweide en gemaaide percelen naar de gezinnen met jongen gezocht. Meestal waren het de ouders die de aanwezigheid van kuikens verradden door alarm te slaan. De vangmethoden waren velerlei en sterk afhankelijk van de kuikenleeftijd. Bij kleine kuikens werd gewacht tot ze zich dicht bij een plek bevonden waar ze gemakkelijk terug te vinden zouden zijn, zoals een kale slootkant of een greppel. Bij grote kuikens werd niet gewacht maar direct op de kuikens afgerend, omdat ze zich bij benadering snel verspreiden. Bij Readtsjerk werden in de meeste jaren een beperkt aantal kuikens op de eerste dag in het nest geringd.

Bij alle gevangen kuikens werd boven het loopbeen een 5,5 mm aluminium ring van het Vogeltrekstation Arnhem aangebracht. Tevens werd vanaf 1988 van het overgrote deel van de kuikens

de lichaamsmaten (biometrie), zoals de snavelengte, en het gewicht vastgesteld. Door de tamelijk verborgen leefwijze van tureluurkuikens was het niet altijd mogelijk complete gezinnen te ringen of de juiste gezinsgrootte vast te stellen.

Aan het ringwerk werd ieder jaar vrijwel evenveel tijd geschonken, in totaal 125-150 uur per jaar. Tussen medio mei/eind juni werd bijna dagelijks 3 uur veldwerk verricht en in juli werd dit afgebouwd tot eens per 3 dagen. Wegens persoonlijke omstandigheden werd in de laatste twee onderzoeksjaren de gebruikte tijd met ongeveer een derde verminderd. Het onderzoek op Wieringen is vanaf 1996 overgenomen door W.C. Tijsen uit Westerland; zijn gegevens zijn niet in dit artikel verwerkt.

RESULTATEN

Aantallen In het tijdvak 1986-2000 werden in totaal 2.411 kuikens van een ring voorzien. De jaarvangsten varieerden van 75 (1986) tot 224 (1992). De vangsten waren in genoemde periode gemiddeld 45% van het landelijk totaal. In Fryslân waren dat er 2.052 (gehele periode), in Noord-Holland 352 (t/m 1995) en in de provincie Groningen 7 (in 1987). In Noordoost-Fryslân werden de beste resultaten behaald in het veenweidegebied 'Zwagermieden' en in de omgeving van Garyp. Andere goede vangplekken waren te vinden in de landerijen tussen Dokkum-Driesum, Eastermar-Sumar, Rinsumageest-Sibrandahûs, Aldtsjerk-Bartlehiem en Broeksterwoude-Readtsjerk. Op Wieringen werden steeds goede resultaten geboekt in Stroeër- en Oosterlanderkoog.

Er werden 119 kuikens in en 2.292 buiten het nest geringd. De vangsten per gezin waren als volgt: 843x1, 398x2, 173x3 en 62x4 kuikens (tabel 1). Eenmaal werd een broedsel van 5 kuikens aangetroffen. Omdat de kuikens vrij moeilijk te vinden zijn, wordt meestal slechts gemiddeld 1,42 (1988) tot 1,84 (1992) kuiken per ge-

Tabel 1. Tijdens het ringen vastgestelde gezinsgroottes in de periode 1987-2000 (gem. = gemiddelde gezinsgrootte, N = totaal aantal gevangen kuikens).

	1 jong	2 jongen	3 jongen	4 jongen	5 jongen	gem.	N
1987	78	34	18	1	0	1,56	131
1988	69	30	7	0	0	1,42	106
1989	86	35	14	5	0	1,56	140
1990	44	25	10	4	0	1,69	83
1991	68	26	8	2	0	1,46	104
1992	62	30	19	10	1	1,84	122
1993	46	27	10	6	0	1,73	89
1994	64	35	16	6	0	1,70	121
1995	70	35	14	7	0	1,66	126
1996	51	31	16	7	0	1,80	105
1997	47	25	19	4	0	1,79	95
1998	43	19	11	5	0	1,72	78
1999	40	10	3	4	0	1,49	57
2000	42	21	4	1	0	1,47	68

Tabel 2. Aantal geringde tureluurkuikens per jaar per week in de periode 1986-2000.

Jaar	t/m 17 mei	t/m 24 mei	t/m 31 mei	t/m 7 juni	t/m 14 juni	t/m 21 juni	t/m 28 juni	t/m 5 juli	t/m 12 juli	t/m 19 juli	t/m 31 juli	totaal
1986	-	-	5	18	25	24	3	0	0	0	0	75
1987	0	8	25	42	59	41	12	6	9	2	0	204
1988	0	3	27	64	22	16	17	1	0	0	0	150
1989	0	21	50	61	30	22	20	10	4	0	0	218
1990	2	22	33	28	19	17	17	1	0	1	0	140
1991	0	18	20	21	55	18	15	1	2	1	1	152
1992	8	34	73	42	25	23	16	3	0	0	0	224
1993	4	19	34	48	21	10	12	4	2	0	0	154
1994	4	11	42	46	60	22	20	0	0	1	0	206
1995	0	11	58	41	38	20	31	4	7	0	0	210
1996	0	0	26	55	59	29	14	3	3	0	0	189
1997	4	4	51	32	43	16	11	2	2	5	0	170
1998	4	4	36	32	16	19	10	7	3	3	0	134
1999	3	6	30	17	16	6	4	1	2	0	0	85
2000	0	0	18	33	19	8	11	7	1	3	0	100
totaal	29	161	528	580	507	291	213	50	35	16	1	2.411

zin geringd. De werkelijke gezinsgrootte is dus groter, hoeveel groter is echter onbekend.

In tabel 2 zijn de vangsten per jaar per week weergegeven. De gemiddelde datum waarop het ringwerk aan vrij lopende tureluurkuikens begon was 18

mei. Het hoogtepunt van de vangsten lag jaarlijks tussen 28 mei en 12 juni. Een uitzondering vormde het vroege voorjaar 1992, toen op 31 mei al een aantal van 115 ex. was bereikt. De laatste datum waarop een kuiken werd geringd is op 29 juli (1991).

Biometrie Door het gewicht aan de snavelmaat te relateren zijn standaardgewichten vastgesteld, die in tabel 3 gepresenteerd worden. De gegevens daarvoor zijn verzameld in de periode 1988-1997 (10 jaar). In de Ecologische Atlas van de Nederlandse weidevogels (Beintema *et al.* 1995) werd reeds eerder zo'n tabel gepresenteerd (pag. 344). De standaardafwijkingen in de atlas zijn groter, waarschijnlijk omdat Beintema gegevens van meerdere ringers heeft gebruikt.

Terugmeldingen Tot 1 januari 2001 werden van 60 geringde kuikens één of meerdere terugmeldingen ontvangen, waarvan 37 uit Nederland en 23 uit het buitenland. Bekende doodsoorzaken in Nederland waren: verkeer (8), katten (2) en kleine zoogdieren (1) en in het buitenland jacht (15).

Plaatstrouw In het Wildveen bij Readsjerk werd in de periode 1992-1998 door middel van ringen en hervangen een kleine populatie Tureluurs (5-11 broedparen) gevolgd. Toevallig waren vóór 1992 in het Wildveen ook al eens een paar kuikens geringd, waarvan er later 2 op het nest werden teruggevangen. De Tureluur met ring Arnhem 1252367 wekte de meeste verbazing omdat zij in 1992 in dezelfde russenpol broedde waar ze in 1987 was geboren! Ook in 1993 en 1994 was zij in het Wildveen te vinden.

De Tureluur met ring Arnhem 1282111 werd in 1990 in de Zwagermieden als kuiken geringd en 9 jaar later in april op een slaapplek in hetzelfde gebied teruggevangen. Op Wieringen en een aangrenzend deel van de Wieringermeer hebben

leden van de VWG Wierhaven vanaf 1995 van 15 volwassen Tureluurs ringnummers afgelezen. Het bleken alle Tureluurs te zijn die in vroegere jaren als kuiken ter plaatse waren geringd. De afstand tussen afleesplek en ringplek bedroeg 1x5, 3x3, 3x2, 5x1 en 3x minder dan 1 km. Sommige Tureluurs werden in meerdere jaren met een broedsel op Wieringen gesignaleerd, (waarvan er inmiddels 2

Tabel 3. Standaardgewichten voor tureluurkuikens (std. = standaardafwijking, N = totaal aantal gemeten jongen, std. gew. = standaardgewicht). Het totale aantal gemeten jongen in deze tabel bedraagt 1.203.

snavel- lengte (mm)	gewicht (g)	std	N	std. gew.
11	13,0	-	3	13
12	13,8	0,8	6	14
13	14,9	1,4	18	15
14	15,7	1,5	20	16
15	16,8	1,8	43	17
16	19,3	2,6	40	19
17	21,4	3,0	36	21
18	24,3	3,0	54	24
19	28,7	3,5	60	28
20	31,7	3,5	53	32
21	37,0	4,9	60	36
22	41,3	4,9	73	41
23	46,7	5,8	75	46
24	51,1	5,5	83	51
25	55,1	6,3	83	56
26	61,0	6,1	68	61
27	64,5	6,3	80	65
28	70,1	6,5	80	69
29	72,0	7,0	86	73
30	77,6	5,7	70	77
31	79,8	6,5	51	81
32	85,5	5,7	29	84
33	88,8	5,8	20	87
34	91,1	6,4	9	90
35	96,0	1,4	2	92
36	96,0	-	1	94

ouder zijn dan 10 jaar). De Tureluur met ring Arnhem 1321885 verraste in dubbel opzicht. Dit vrouwtje liep met haar jongen op het perceel waar zij een jaar eerder was geboren. Deze waarneming toont behalve plaatsrouw aan dat Tureluurs in het tweede kalenderjaar aan de reproductie kunnen meedoen.

Van de door het publiek teruggemelde Tureluurs bleek bij navraag dat zeker vier vogels op of in de directe nabijheid van de ringplaats zijn gevonden. De leeftijden van deze Tureluurs bedroegen respectievelijk 3, 3, 4 en 5 jaar. Bovendien ontbreekt informatie laat duidelijk zien dat Tureluurs een grote mate van trouw aan de geboorteplaats hebben.

Doortrek- en overwinteringsgebieden De wegtrek uit het broedgebied verloopt in minimaal 2 hoofdrichtingen. De meeste terugmeldingen komen uit Frankrijk, namelijk 14. Van de Tureluurs die voor het eerst aan de trek deelnamen werden er daar 6 in juli en 4 in augustus teruggemeld. Dit geeft aan dat een deel van de vogels snel na het bereiken van de vliegvlugfase naar het zuidwesten wegtrekt. Uit het Waddengebied bij Holwerd werden in augustus 3 eerstejaars vogels en één vogel in het derde kalenderjaar gecontroleerd door ringer Klaas Koopman. Hieruit blijkt dat een deel van de Tureluurs eerst enkele maanden in de Waddenzee bivakkeert om waarschijnlijk van daar naar het zuidwesten te trekken.

Het is opmerkelijk dat vóór 1995 geen meldingen uit het Waddengebied zijn verkregen, terwijl hier al jaren ringonderzoek aan steltlopers plaatsvindt. Helaas is het niet mogelijk vast te stellen welk deel van de Tureluurs eerst naar het Waddengebied trekt. In Frankrijk wordt intensief op steltlopers gejaagd. Van de 14 teruggemelde vogels uit Frankrijk werden er 11 geschoten, 2 dood gevonden en slechts 1 door een ringer gecontroleerd. Hierdoor dringt zich de conclusie op dat het overgrote deel van de Tureluurs rechtstreeks uit het broedgebied naar de Franse westkust vertrekt. Door de intensieve jacht wordt het belang van Frankrijk mogelijk overschat.

Een deel van de Tureluurs gaat zuidelijker dan Frankrijk; er zijn 4 terugmeldingen uit Spanje (waaronder 2 terugvangsten in september), 3 uit Portugal en 1 uit Marokko. Zeker één vogel passeerde de Sahara en werd in Mauretanië teruggemeld. Bovenstaand

Controle van een bijna vliegvlug tureluur-kuiken (Westergeest 1994)

foto: Joeke Paulusma

de terugmeldingen bevestigen in grote lijnen het beeld uit de literatuur.

VERVOLG

Intussen is het ringwerk aan tureluur-kuikens op een lager pitje gezet. Gestreefd wordt jaarlijks nog enkele tientallen vogels te ringen. Verder zal getracht worden de volgende vragen te beantwoorden:

Uit de vondsten en waarnemingen op Wieringen en in het binnenland van Fryslân blijkt dat Tureluurs erg trouw zijn aan het broedbiotoop. Over lokale overleving, aantalsschommelingen en de leeftijd van geslachtsrijpheid zijn nog maar betrekkelijk weinig gegevens voorhanden. Recent gestart populatie-onderzoek op Wieringen kan hierover mogelijk waardevolle informatie gaan opleveren.

Bijna 2.500 tureluur-kuikens zijn ge-

ringd. Een goed monster waaruit ook in de nabije toekomst nog de nodige informatie kan worden behaald. Het terugmeldingspercentage van reeds geringde kuikens bedroeg op 1 januari 2001 2,5%. Ongetwijfeld zal dit percentage toenemen. Het is dan ook zinvol in een later stadium de terugmeldingen nog eens nader uit te werken, bij voorkeur in combinatie met die van andere ringers. Zo is het ondermeer van belang zicht te krijgen op de verblijfplaatsen van de Tureluurs in de eerste maanden na het verlaten van de broedgebieden. Zeer interessant is de vraag welk deel eerst naar de Waddenzee gaat en of deze beter af zijn dan Tureluurs die direct ons land in zuidelijk richting verlaten en in de maanden juli-augustus in grote aantallen in Frankrijk worden geschoten.

DANKWOORD

Een woord van dank is verschuldigd aan leden van de vogelwachten Garyp, Trynwâlden en Wierhaven voor hun praktische steun en aan alle mensen die geringde vogels meldden. En niet in de laatste plaats gaat dank uit naar mijn echtgenote die elk voorjaar vele uren alleen moest doorbrengen en ook nog eens moest ervaren dat ik bij het vangen van Tureluur nr. 647 mijn trouwring verspeelde.

LITERATUUR

BEINTEMA, A., O. MOEDT & D. ELLINGER 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse weidevogels. Schuyt en Co. Haarlem.
BIL, C. 1999. De resultaten van het ringen van 2.226 tureluurkuikens in Friesland en Noord-Holland in de periode 1986-1998. Steltlopers 1999: 3-9.